

Költött és igaz, avagy az írás szabadsága

ORAVECZ IMRE

1943-ban született. Költő, író. Legutóbbi írását 2014. 11. számunkban közöltük. — Elhangzott a Magyar Művészeti Akadémián székfoglaló előadásként 2015. június 5-én.

Tisztelt Hallgatóság, kedves Tagtársak, Vendégek!

Költött és igaz, ez előadásom címe. Goethétől kölcsönöztem. Az ő szellemi önéletrajzának, a *Dichtung und Wahrheit*nek a címe, bár magyarul nem így, hanem *Költészet és valóság*ként van a köztudatban. Ez a fordítás alapvetően megfelel az eredetinek, de eltérek tőle, mert a *Költött és igaz* pontosabb, hübb. A *Dichtung* szó a németben egyetemesebb, bármilyen irodalmi mű lehet, nem csak vers, a *Wahrheit*ben pedig a *wahr* szó rejlik, amely igazat jelent, és az igaz a valónak egy magasabb foka. Talán nem véletlen, hogy a magyarban is igaz történetről beszélünk, ha az elbeszélés, a regény meséje nem kitalált, hanem megtörtént, a való életből vétegett.

Nincs szerencsém a Tagozat eddigi székfoglalóit ismerni, de a közélettel címek alapján úgy látom, hogy minden kollégám önnön munkásságát választotta előadása tárgyául. Én is magamról beszélek a következőkben, a költöttnek és az igaznak járok utána magamnál, megmutatom melyik melyik, milyen szerepet töltenek be, és hogyan viszonyulnak egymáshoz. Ehhez persze távolság kell, az, hogy kilépjek magamból, és kívülről szemléljem magam. Ez, ha egyáltalán lehetséges, kockázatos dolog, sőt, egy másik német klasszikus, Rilke szerint egyenlő a költő halálával. Allítólag ezért nem volna szabad kritikát sem olvasnunk, bár Tandori, mint tudjuk, önmagáról is írt bírálatokat a 70-es években, és még ma is költő. Akárhogyan is van, én nem teszem ki magam ennek a veszélynek, mert nem a verseimet fogom vizsgálni. Abban a helyzetben vagyok, hogy írtam mást is, regényt is, és most egy regényemet veszem ilyen szempontból szemügyre. A szerző, az írói én áttételesen a regényben is jelen van, de az nem róla, hanem idegen életekről szól.

Regényem az *Ondrok gödre*. Első része egy trilógiának, amelynek már közreadtam a második részét is, a harmadikat pedig most írom. A trilógiában egy család történetét adom elő, amelynek egyik tagja a 19. század végén családotstul az Egyesült Államokba megy. Terve az, hogy ott pénzt keres, és haza jövet földet vesz, ám a hazatérésből nem lesz semmi, végleg kint reked. Kint született fia jön majd haza, és valószínűleg meg, próbálja megvalósítani itthon az álmát. A téma, az Egyesült Államokba irányuló régi, úgynevezett kivándorlás évtizedeken át foglalkoztatott. Úgynevezettet mondok, hiszen nem kivándorlók voltak, akik annak idején elmentek, hanem vendégmunkások. Ez a

hazából való tömeges távozás nagy nemzeti dráma volt, és engem személyesen is érint. Az én apai nagyszüleim is felkerekedtek, és majd 100 évvel később magam is hasonló cselekedtem egykor. Először úgy gondoltam, elég egy ember, egy család sorsán keresztül elmesélni, mi történt kint néhai honfitársainkkal, mi várt rájuk, hogyan vívták meg küzdelmeiket. Csak amikor végre nekiveselkedtem, akkor jöttem rá, hogy az előzményeket is meg kell írni, meg kell mutatni, milyen életük volt itthon, mi üzte el őket a hazából. Ezt kíséreltem meg az első részben, az *Ondrok gödrében*.

Nem valószínű, hogy minden jelenlévő író olvasta a regényt, hiszen egymás munkáit ismerjük legkevésbé, ezért röviden ismertetem a meséjét.

A család az Árvai-család, amely Szajla Ondrok gödre nevű részén lakik, innen a cím. A családfő ifjabb Árvai János 1848-ban született parasztgazda, felesége Közsüs Teréz. Velük egy fedél alatt él János apja, idősebb János. Özvegyember, a hűbériség eltörléséig telkes jobbagy. A gazdaság alapjait ő rakta le kemény munkával, de jelentős vagyonra a fia tesz szert. Úgyes, konok, magát és környezetét nem kímélő, nagyravágyó ember. Folyvást gyarapít, ragaszt, mániája a szerzés. Ő kezdi meg a gazdaság modernizálását, a kapitalista viszonyokra, a piacra termelésre való átállást. A faluban elsőként cseréli lovakra az ökreit, és vezeti be a korszerűnek számító vetésforgót.

Az 1860-as években születik első fia, István, aki majd Amerikába megy. Kiskorában nagyon szereti, de aztán elfordul tőle, és attól kezdve konfliktusokkal terhes a viszonyuk. A század végéig összesen tizenöt gyermeket szül a felesége, de csak tíz marad életben, Istvánnal együtt hat fiú és négy lány.

Az 1870-es évek közepéig jól megy minden, emelkedik a család. Ifjabb János gépesít, újabb és újabb földeket vásárol, és főként búzát termeszt. Már annyi földje van, hogy komoly középbirtokosnak számít. Megjelenik azonban az európai piacon az olcsó amerikai és orosz búza, és úgy lenyomja az itthoni búza árát, hogy nagy mennyiségben történő termesztésével fel kell hagynia. Megtörik a lendület. Próbálkozik még ipari növényekkel is, cukorrépával, dohánnyal, köménymaggal, de aztán a nagybirtokkal folytatott egyenlőtlen versenyben végleg elakad. Utoljára gőzcséplőt vesz, és bércepléssel próbálkozik, de az sem jövedelmez a várt módon, sőt, bajba sodorja, mert felrobban, és csak úgy tudja visszafizetni a rá felvett kölcsönt, hogy elad a földjeiből. Ezzel megkezdődik a hanyatlás, a jövő pedig egyenesen a véggel fenyeget. Annak néz elébe, hogy ha előregszik, a gyerekei közt szét kell majd osztania a maradék vagyont, és olyan kevés jut egynek-egynek, hogy nemhogy arra alapozni, de abból megélni sem lehet.

A gyerekek látják, mi vár rájuk. Leghamarabb István ismeri fel a veszélyt, és az amerikai vendégmunkában véli megtalálni a kiutat. Hajlamai, vágyai, apjával való összetűzései külön is predesztinálják erre. Katonaidejét letöltve feleségül veszi Madár József, darnóaljai erdész lányát, Annát, aki hamarosan két gyerekkel ajándékozza meg. A ha-

jójege árát úgy teremtik elő, hogy az ifjú apa elmegy dolgozni a nádasdi lemezgyárba. Mikor megvan a pénz, felkerekednek, és Budapesten át Hamburgba utaznak, onnan pedig a HAPAG német-amerikai hajótársaság Bismarck nevű óceánjáróján az Egyesült Államokba.

Egy kritikusom, aki talán nem is olvasta, lecsaládikronikázta a regényt. Nem ismertem a nagyszüleimet. Egy éves voltam, mikor apai nagyanyám meghalt, apai nagyapám meg végleg a második célországban, Kanadában maradt. Igen keveset tudtam kideríteni róluk, úgyhogy ez nem családi krónika.

A helyszín bemutatásával indítom. Ez magába foglalja a falu történetét, a szűkebb és tágabb földrajzi környezet leírását, de még a táj geológiájának ismertetését is. A tényekkel való kezdés kellett ahhoz, hogy az a látszat keletkezzék, ami következik, igaz, pedig hát nem az, hanem a költöttek és az igaznak a vegyítése. Legjobb volna, természetesen, ha színigaz lenne, de ahhoz nem állt elég tény, adat rendelkezésemre, azonkívül némelyiken változtatnom kellett, hogy használható legyen, és ettől az igaz óhatatlanul átkerült a költött kategóriájába. Elismerem, ez a költött-igaz kategorizálás ingatag, hiszen az igaz már attól költötté válhat, ha költött alakhoz, eseményhez rendelem hozzá, de ettől most eltekintek.

A változtatás példájára elsőül a címet, az *Ondrok gödrét* hoznám fel. Ez annak a faluba benyúló oldalvölgynek a neve, amelyben az Árvai-család portája van. A régi szajlaiak a gödört *güdürnek* hívták, magát a völgyet pedig Ondrok güdürinek. A maiak, a fiatalok már nem hívják sehogy, úgy kikupálódta, hogy azt sem tudják, hol van Ondrok gödre. Minthogy alakjaimat nem beszéltem nyelvjárásban, ezt módosítottam, és a helynév köznyelvi alakját használom. Aztán itt van a család neve is, amely burkoltan a tulajdon nevem. Az Oravecz árvait, árva megyeit jelent abból az időből, amikor még volt Árva megye. Hogy magyar legyen a név, és elejét vegyem a családi krónikának minősítésnek — mint jeleztem, ez nem sikerült —, az Árvai nevet adtam a családnak, és így lett a két János és István is Árvai, és ebből kifolyólag a szögük, Ondrok gödrebeli hóstyájuk Árvai-szög. Ami a szögüket illeti még, itt kétszeres a változtatás, mert Oravecz-szög nem létezett, az Árvai-szög mintáját, családom ragadványneve alapján Kusnyár-szögnek hívták.

Oravecz-dédnagyapámról jóformán csak annyit tudtam, hogy jelentős mennyiségű földdel bíró nagygazda volt. Kétszer nősült, tizenhat gyermeket nemzett, tizenegy maradt életben, és kettő kivételével mind Amerikába ment. Egy egészalakos fénykép tanúsága szerint magas, délceg, szép férfi volt. Ez a fénykép, illetve annak másolata a birtokban van, és úgy tettem rá szert, hogy az Interneten kíváncsiságból rákattintottam egy Mrs. Bobbs nevű kanadai unokájára, akivel apám mint unokatestvérrel életében levelezett, és a gép többek közt ezt dobta ki. Halottam továbbá egy itthoni unokájától, hogy öregkorában, mikor eltöltötték az alkoholtól, a kabátja alá rejtett üvegben lopta be a bort a házba a pincéjéből. Ezt a szokását a regényben nem ifjabb Jánosra,

hanem az apjára ragasztottam. Közvetlenül nem ide tartozik, mert ezt a mozzanatot a trilógia második részében használom fel, de megemlítem még, hogy ez utóbbi rokonom azt is mesélte, hogy halála előtt az volt a kívánsága, hogy a temető sarkába temessék, mert ha bővítik a temetőt, ott lesz az új kapu, és bejövet így mindenki láthatja, hogy ő fekszik ott. Kívánságát teljesítették, 40 évvel később valóban ott lett az új kapu, és ma is rá lehet látni a sírkövére.

A feleségét, dédnagyanyámat nem Közsüs, hanem Vas Teréznek hívták. A Közsüs nevet egy középkori dézsmajegyzékből vettem. Ő is rajta van azon az internetes képen. Azonkívül, hogy tatárosan kerek a feje, egyáltalán nem úgy nézett ki, mint az én Terézem.

A Kusnyár-szöveget nem nagyon ismertem. Nem jártunk oda gyerekkoromban, amikor még Oravecsek lakták, mert szegények voltunk, és anyám úgy képzelte, hogy a módos rokonok lenéznek bennünket. Mint utólag kiderítettem, dédnagyapám egykori házában akkor legidősebb fia lakott a családjával. Így valószínűen őt láttam, amikor mégis arra vetődtem. Egy fekete ruhás, csizmás aggastyán üldögélt a ház előtti kispadon, és arra sem méltatott, hogy fogadja a köszönésemet. És az is költés, módosított költés, hogy István szeret barkácsolni. Anyai nagyapám, Sasvári József, Anna apjának a mintája volt nagy amatőrasztalos, bár az Árvai fiú fa iránti vonzalmába belejátszott az is, hogy a *Halászóember* című verskönyvemben megörökített Vahalcsüik sógor szintén szép dolgokat tudott fából készíteni.

A ló megjelenése a 4. fejezetben költött, mert dédnagyapám mással is kezdhette a gazdasága korszerűsítését, de abban az értelemben igaz, hogy megfelel a történeti valóságnak. A közhiedelemmel ellentétben a lovas nemzet parasztságának az igavonó állata a 19. század második feléig az ökör volt. Azzal húzatták a kocsijukat, és azzal is szántottak. Lova csak az úri osztály tagjainak volt, de azoknak is passzió, lovaglás céljából, mert a birtokaikon a béreseik ökörral dolgoztak.

Dédnagyapám István nevű fia, tehát az én nagyapám 1881-ben született, ifjabb Árvai János Amerikát megcélzó fia 1869-ben látja meg a napvilágot. Erre az időbeli visszalépésre azért volt szükség, hogy 48-as honvédot csinálhassak idős Jánosból, hogy később mesélhesen a parasztság életében fontos szerepet játszó dicső napokról unokájának, Istvánnak.

Nem valószínű, hogy egy átlagparasztember úgy fogadta a fia születését, mint az én ifjabb Jánosom. A recski malomból jövet olyan érzelmi vihar tör rá a határban, hogy leszáll a kocsiról, és boldogságában könnyekre fakadva a lova nyakát ölelgeti. Csakhogy ő nem átlagparaszt. Azonkívül nem tudtam ellenállni a kísértésnek, hogy ne lássam bele magamat, akire hasonló hatással volt Márk fiam érkezése 1978-ban. Még meg sem született, csak megfogant, de eufóriával töltött el az apaság, és amikor Budapestről Szajlára siettem közölni a születéssel a nagy újságot, és busz nem lévén a siroki vasútállomásra Hosszúpatakon, Récfalun át, tehát részint ifjabb Jánoséval azonos útvonalon gyalog tettem meg a hátra lévő nem kis távolságot, olyan

szépnek láttam a világot, hogy időnként ugráltam örömben, és kezemmel a földet csapkodtam.

A 8. fejezetben ifjabb János következő agrártechnikai újítása a háromnyomásos rendszerről a kétnyomásos rendszerre, majd a vetésforgóra való áttérés. Tudtam, mi a vetésforgó. A három- és kétnyomásos rendszerről viszont csak hallottam, és nem is nagyon értettem. Utánanéztem. A háromnyomásos rendszerben, ugye, egyik esztendőben őszi búzát vetettek a földbe, a következőben tavaszit, a harmadikban pedig meghagyták ugarnak. A kétnyomásos rendszer abban különbözik tőle, hogy nincs ugarszakasz. A vetésforgó pedig abban tér a kettőtől, hogy gabonára sosem következik gabona, és semmi egyébire sem ugyanaz, hanem mindig másfajta mag kerül a földbe, vagyis forog a vetés. Erre az átállásra Magyarországon általánosan a regénybeli időben került sor. Ezért ezt nem lehetett kihagyni. Annál kevésbé, mert ennek nagy gazdasági jelentősége volt, ifjabb János így természetesen több búzát, mert növekszik, helyesebben, nem csökken ciklikusan a vetésterülete. Hozzá tartozik viszont az is, hogy jobban kell trágyázni, és amíg gazdátársai nem követik a példáját, háromévente gazosabb a gabonája, mert parlag veszi körül, ahonnan átsodorja a gyommagokat a szél.

Az igaz olykor veszélyes is lehet, és bajba sodorhatja az író. A *Halászóember*ben valóságos személyeket kedvezőtlen megvilágításban is szerepeltetek, és az egyik ilyennek a fia megkeresett. Nem perelt be, de tiltakozott állítván, hogy az ő apja nem olyan, és ezt meg ezt nem mondta. Dédnagyapám gyermekei nemzedékének a regény megjelenése idején, vagyis 2007-ben még számos unokája élt, és ezt elkerülendő ezúttal úgy védtem le magam, hogy függelékként láttam el, amelyben kijelentem, hogy a regény a képzelet szülötte, és mindennemű egyezés élő vagy holt személyekkel a véletlen műve. Az angolszász irodalmakban ez bevett szokás, és tudtommal a magyar írók is éltek vele 1945 előtt, de valamiért annyira elfelejtődött, hogy némely kritikusom holmi posztmodern trükknek vélte.

Hogy apjára, nagyapjára ismert-e valaki szajlai, nem tudom, de tény, hogy senki nem reklamált. A valóságos alakról való mintázás, a személyes élmény bevitele azonban ennek ellenére visszaütött, méghozzá a legbizarrabb módon. Mint említettem, ifjabb János kezdetben nagyon szereti Istvánt, de később, a 14. fejezettől kezdődően elfordul tőle, valósággal üldözi, és testi fenyítésben is részesíti. Lehet, hogy ez igazságtalanság dédnagyapámmal szemben, de én ezt a tulajdon életemből vettem. Apám részint ilyen volt. Szeretetét kimutatni nem tudó mogorva, indulatos ember, akinek könnyen eljárt a keze. Nem az apjára, a nagyapámra ütött, aki kanadai unokatestvéreim szerint vidám, barátságos lény volt. Talán nem tudta megemészteni, hogy akarata ellenére haza kellett jönnie Kanadából, ahol felnőtt, és a háború, a szovjetkommunizmus miatt nem tudott többé visszamenni.

A regény megjelenését követően felbomlott a házasságom, és ex-nejem, aki nem ismerte apámat, azzal vádolt meg a gyermekelhelyezési perben, hogy rossz apa vagyok, bántalmazom a kisfiunkat. Vád-

ját ifjabb Jánossal támasztotta alá, aki szerinte én vagyok, benne magamat írtam meg. Nem prezentálta a regényt a tárgyaláson, ellenbizonyíték gyanánt én nyújtottam be belőle egy példányt. Nem hiszem, hogy befolyásolta a rám nézve kedvezőtlen ítéletet, de azóta is ott van az Egri Városi Bíróságon. Kértem vissza, de nem adják, mert mint a peranyag része megőrzendő. De jobb is, legalább biztos helyen van, a könyvtárakkal ellentétben ott ki sem selejtezhetik.

Ifjabb János megkészeríti a fia életét, de nem csak rossz, jó is történik ezzel a gyerekkel. Van, aki szereti is, az anyján kívül a nagyapja, idős János, aki sűrűn üldögél vele azon a padon, ahol én gyerekkoromban nagyapám fivérért megfigyeltem. Mesél neki, mialatt az fogja, szorongatja az ujjait. Ez igaz is, meg költött is. Láttam ugyan a másik, a már felnőtt fiamat ilyesmit művelni szüleim egyik szomszédjával, aki maga mellé ültette a háza előtti kispadra, de nekem gyakorlatilag nem volt nagyapám. Az viszont száz százalékosan én vagyok Istvánban, aki örömét leli a gombában, a gombázásban. Én gombáztam annak idején Kishegyben, Darnóban, mindenhol ilyen lelkesen az anyámmal, és néha anyai nagyanyámmal, aki Közsüs máhához hasonlóan váltig állította magáról, hogy ha egyedül van az erdőn, mindig találkozik Szűz Máriával.

Istvánnak a regényben kilenc testvére van, egyikük a nála két évvel fiatalabb Jánoska. Más, mint ő, zárkózott, hirtelen haragú, inkább az apjukra hasonlít, aki őt sem szereti, de elnézőbb vele szemben. Annál mostohábban bánik vele a sors. Megbetegszik és meghal tüdőbajban, konkrétan tüdővérzés végez vele. Ennek is köze van az életemhez. A 19. században, de még a 20. század 50-es éveiben is Magyarországon a tbc gyakori halálok, népbetegség. De aligha tudtam volna megjeleníteni a tüdővérzést, annak minden borzalmát, ha nem lettem volna kamasz koromban magam is tbc-és, és nem estem volna át tüdővérzésen. Nálam szerencsére csak beszűrődést diagnosztizáltak, de hörgőbetörésem lett, és majdnem úgy jártam, mint Jánoska. Előtte meg ugyanúgy tengtem-lengtem a világban, és próbáltam kitalálni, életben maradok-e vagy sem. Kést is dobáltam fába. Ha beleállt, azt jelentette, igen, ha nem, azt, hogy nem.

Az Árvai-gyerekek egy része a korra jellemző nagy csecsemőhalandóság következtében röviddel születése után meghal, vagy eleve holtan jön a világra, de én a Jánoskáén kívül csak két halálesetet mutatok be. Az egyik a nagyapjáé, idős Jánosé, a másik egyik öccséé, Györgyé.

Az öreg agyvérzésben hal meg. E halálnemhez apám halála, az agytörzselzáródás adta az ötletet. Miként ő, apám is egyedül volt, mikor rátört a Kaszás. Az ő agyának is károsodott a székklettartást szabályozó része, és a tulajdon székkletében feküdt tehetetlenül. Csak amíg idős János mindössze egy éjszakát tölt ebben a megalázó állapotban, addig apám esetében napok is eltelhettek így. Már egyedül élt. Én még Pesten laktam, de minden hétvégén megjelentem Szajlán. Sosem mentem be mindjárt a nagy házba, mikor megérkeztem. Előbb mindig bevitettem a holmimat a kocsiból a melléképületben lévő

szobámba. És ő sem jött elő, mert olyankor már este volt, és tévézett. A folyosón érezhető penetráns szagból sem következtettem a legrosszabbra, csak akkor fogtam gyanút, mikor a szag eredetét firtató, féltent tréfás kérdésemre a sötét konyhából felelt, és nem a szobájából, ahol égett a villanyt, és a tévékészülék is volt.

György az erdőn lehelte ki a lelkét. Döntés közben rádől a fa. Régen Szajlán minden gazdának volt erdőrésze, ahol időnként fát vágott ki, tüzelőnek vagy szerfának. A fadóntás veszélyes dolog, és előfordul, hogy a fadóntót agyonüti a fa. De nem valószínű, hogy György ilyen véget ér, ha nagyapám János nevű fivérének a vejét, bizonyos Fucsko sógort nem egy ledőlő fa öli meg Darnóban. Nem éltem még akkor, csak hallottam emlegetni. Darnó-tetőn, annak a helynek a közelében, ahol történt, kereszt volt az egyik út menti tölgy törzsén. A felesége, Gizella néném vésette oda kegyeletből. Valahányszor arra mentünk, anyám mindig megjegyezte: itt ütötte agyon Fucsko sógort a fa. Györgynek a fejét éri az ütés, és úgy roncsolódik a koponyája, hogy utána csörög benne a csont. Ez is igaz mozzanat, legalábbis azt beszélték, hogy amikor otthon a halotti bizonyítványt kiállító orvos megrázta Fucsko sógor fejét, az csörgő hangot hallatott.

István felnő, kitölti katonaidejét, és a 45. fejezetben feleségül veszi a darnói erdész lányát, Madár Annát. Apai nagyanyámat Annának hívták, de csak a keresztnévet vettem tőle, minden egyebet, küllemet, belső tulajdonságokat, családi hátteret anyámtól kölcsönöztem. Az ő apja volt erdész Darnóban, eredeti nevén Stork József, de a nagy magyarosítási hullám idején Sasvárira magyarosította nevét. Én István feleségének nem ezt, hanem a Madár vezetéknevet adtam, amely viszont anyai nagyanyám lányneve volt. Apám valószínűen nem úgy ismerkedett meg anyámmal, de előfordulhatott, hogy a recski vásárban látta meg először, mint István Annát a regényben, az viszont alighanem kizárható, hogy elszegődött volna favágónk Darnóba, hogy titkon találkozhasson vele, utána pedig lovon járt volna udvarolni. Nemigen kellett ekkora áldozatot hoznia, lova meg különben sem volt, még a hazaérő hajójegy árát sem tudták kifizetni, amelyet az ottawai magyar konzulátuson megelőlegezett neki a magyar állam. És a lagzi sem lehetett olyan, mint a regényben. Az túl költséges lett volna. Azonkívül amikor 1942-ben egybekeltek anyámmal, a hagyományos palóc lakodalom már csak a néprajzi szakirodalomban létezett.

István úgy teremti elő a hajójegy árát, és az Egyesült Államokba való belépéshez szükséges készpénzt, hogy elmegy dolgozni a nádasdi lemezgyárba. Ez megint költött. A 19. század végén senki nem ment el Szajláról ilyen messzire dolgozni, vagy ha mégis, legfeljebb summásnak az Alföldre, az iparba semmiképpen. Annál inkább eljártak a faluból Borsodnádásra — akkor már Borsodnádásznak hívták — gyerekkoromban. Magam is ismertem ilyeneket. Úgyhogy a Nádásra járás csak elvben volt lehetséges.

A nádasdi kitérő 52. fejezete a regénynek, utána már csak 4 fejezet van. Nem vettem sorra minden szóba jöhető fejezetet, és zárás-

képpen már csak azokat érinteném, azoknak az igaz-tartalmát, amelyekben a normálistól eltérő, különös, szinte panoptikumba illő alakokat is felléptetek, akikről azt gondolná az ember, hogy ilyenek a valóságban nem léteztek. Nem így van, a régi magyar falu e tekintetben sem volt idilli hely, ilyenek, ilyen féltet torz emberi lények is éltek benne.

A regénybeli Szajlának is van bolondja, Hibás Gyuri, akit nem az ujjamból szoptam. Ismertem. Rendesen a szülei portáján üldögélt a kapu melletti eperfán, és kukoricaszár hegedűjét a füléhez szorítva hegedült. Nem volt se meztelen, se túlzottan szőrös — ilyet a Baranya megyei Kémesen láttam egyetemistakoromban —, de borzadállyal töltöttel el, valahányszor megpillantottam.

A többi torz ember magában az Árvai-családban van, és azt szemléltetik, hogy nemcsak a bő gyermekáldás, a kibontakozó kapitalizmus, a történelem tesz keresztbe a nagy szerzőnek, ifjú Jánosnak, hanem az ismeretlen, távoli ősök, a gének is besegíthetnek a vagyonszétzilálásába, elveszejtésébe.

Elsőül ott van ő maga a rossz természetével, indulatosságával és kíméletlenségével. Kiváló gazda, de bizonyos értelemben szörnyeteg. Megkeseríti a fiai életét, főként Istvánét, nem hagyja önállósodni, mikor felnő, és ezzel végleg eltaszítja magától éppen azt, aki a nyomdokaiba léphetne, aki esetleg továbbvihetné művét.

Sorrendben a harmadik gyerek lány, Mária. Mutatós, de vézna, gyenge fizikumú teremtés, paraszti munkára szinte alkalmatlan, tele mindenféle hibával, főként lelkiekkel. Állandóan takarít, rendezkedik, olyan pedáns, hogy legszívesebben még a hullott leveleket is átrendezné az udvaron, mielőtt összesöprik. Volt egyszer egy barát-nőm, külsőre szép, de bensőjében hasonló defektussal.

György, akit a fa agyonüt az erdőn, a nővére hajaz. Szintén tisztaságmániás, ami egy leendő parasztember esetében, aki munkájából kifolyólag állandóan piszokkal érintkezik, még nagyobb baj. Ezt megtoldom azzal, hogy még vörös hajú is, ami régen bélyegnek számított, és babonás félelemmel töltötte el az embereket. Ő egészen költött. A vörösségét az inspirálta, hogy magam is némi averzióval viseltetek a vörös szőrzetűek iránt.

Ferenc, a negyedik fiú az ellenkező véglet. Rendetlen, és a tisztasággal is hadilábon áll. Zömök, tömzsi kis fejjel, koromfekete hajjal és olyan gyorsan növé arcszőrzettel, hogy hiába borotválkozik sűrűn, mindig borostás az arca. Sebesen, hadarva beszél, de a legsúlyosabb fogyatkozása a nemtörődömség és a hozzá nem értés. Mindent elhanyagol, és semmit nem úgy csinál, ahogy kellene. Egy vér szerinti és nem vér szerinti rokonomból raktam össze. Az egyik a nagyapám Amerikát szintén megjárt fivére, aki folyton összetévesztett apámmal, és Jimnek nevezett, mert Kanadában így hívták apámat. A másik a bérmaeresztapám, aki szeretetreméltó, ambiciózus ember volt, de mint gazda két lábon járó képtelenség. A bakanácsát sosem fűzte be, az inge derekát sosem dugta a nadrágjába,

a szerszámaid, az eszközeit széthányta, a gazdálkodásban pedig a legnagyobb dilettantizmusról tett tanúbizonyságot.

Mielőtt István útnak indul a családjával, úgy búcsúzik a szülőföldtől, hogy utoljára bejárja a határt, a neki kedves dűlőket, helyeket, a regény záró képe pedig látomás a velük egy időben és utánuk felkerekedő százazrekről. Mind a búcsú, mind a záró kép igazon alapul. Magam is így köszöntem el a hazától 1976-ban, mikor először mentem el. A monarchiából az Új Világba irányuló 19. század végi, 20. század eleji tömeges exodus pedig egy az egyben tény, bár a közhiedelemmel ellentétben a felkerekedők zöme nem magyar, hanem szlovák, román, horvát és ruszin volt.

Oravecz Imre *laudációja*

GYÖRFFY ÁKOS

1976-ban született. Költő. Legutóbbi írását 2015. 7. számunkban közzeltük. — Elhangzott a Magyar Művészeti Akadémián 2015. június 5-én.

Már itt, az elején be kell vallanom, hogy Oravecz Imrét a mai magyar irodalom egyik legnagyobb alakjának tartom. Nagyjából tizenöt éve találkoztam először a verseivel, a *Halászóember* darabjaival folyóiratokban, és azonnal mélyen megérintettek. Hogy miért, arra nem könnyű válaszolni, vagy talán nem is olyan nehéz. Egyszerűen azért, mert jó versek voltak. És azért is, mert azonnal megéreztem Oravecz műveiben egy olyan szándékot, irányt, amely hozzám is közel áll. Nevezetesen azt, hogy valami olyasmit akar, ami túl van az irodalmon. Olyasmit, ami nem hatáskeltés, vicceskedés, megbotránkoztatás vagy üres szócséplés. Az ilyesmi Oraveczet szemmel láthatóan nem érdekli, és soha nem is érdekelt. Elég, ha elolvassuk első, *Héj* című kötetét. Ilyen erős könyvet mások a pályájuk zenitjén írnak, ő pedig ezzel kezdte.

Elfogult vagyok Oravecz Imrével kapcsolatban, nem tagadom, és nem is teszek úgy, mintha nem lennék elfogult. Illetve talán nem is elfogultság ez: egyszerűen csak tudom, hogy igaza van. Igaza van abban, amit ír, és abban, ahogy ír. Persze azt, hogy mit értek igazságon, nehéz megmagyarázni. Egy írás attól válik élővé, hogy szervesen illeszkedik a valósághoz. Ami egy újabb buktató persze, hogy mi is az a valóság. A valóságot mindenki ismeri, az is, aki úgy tesz, mintha nem ismerné. Az igazságot is ismeri mindenki, az is, aki úgy tesz, mintha nem ismerné. A kérdés az, hajlandóak vagyunk-e felismerni magunkban azt az eredendő tudásunkat, hogy birtokában vagyunk mind az igazság, mind a valóság ismeretének. Egy író esetében ez alapvető fontosságú kérdés. Nem mintha bárki más esetében nem lenne az. Egy írónak kutya kötelessége igazat írni. Nem tehet mást. Ha